

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
Кафедра історії та етнології України

Борисенківські ЧИТАННЯ

Збірник тез II Всеукраїнської наукової
конференції
м. Київ, 22 листопада 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
Факультет історії, бізнес-освіти та права
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Історичний факультет
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет історії і міжнародних відносин
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Історичний факультет
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Факультет національної безпеки, права
та міжнародних відносин

ЗБІРНИК ТЕЗ
II Всеукраїнської наукової конференції
«БОРИСЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ»
22 листопада 2024 року
м. Київ

Київ – 2024

УДК 94(477+100)+37.016:94]:005.745

Б82

«Борисенківські читання»: Збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 22 листопада 2024 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 284 с.

Матеріали конференції містять тези доповідей учасників II Всеукраїнської наукової конференції «Борисенківські читання». Тематика конференції охоплює дослідження з актуальних проблем історії України та етнології, всесвітньої історії та міжнародних відносин, а також методики та методології історії.

Збірник призначений для широкого кола науковців, студентів, аспірантів, викладачів та усіх, хто цікавиться історією.

*Рекомендовано до друку Вчено радою історичного факультету
імені Михайла Драгоманова
(протокол № 5, від 18 грудня 2024 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Мелещенко Т.В. – кандидат історичних наук, професорка

Візер С.О. – кандидат історичних наук, доцентка

Телегуз І.О. – кандидат історичних наук, доцентка

Перепелюк О.М. – доктор філософії (історія та археологія), доцентка

Бакка Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцентка

Упорядники:

Візер С.О. – кандидат історичних наук, доцентка

Телегуз І.О. – кандидат історичних наук, доцентка

Технічне оформлення:

Похиль С.С.

Рецензенти:

Щербак В.О. – доктор історичних наук, професор

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор

Тези подано в авторській редакції, автори матеріалів несуть відповідальність за подану інформацію, достовірність наведених фактів та посилань у текстах. Точки зору авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії.

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2024

Київ : З друкарні Української Академії наук, 1927. 1192 с.

22. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1990. т. 1. 596 с.; т.2. 566 с.; т. 3 (1993). 586 с.

ПОЛЬСЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО НА ЗЕМЛЯХ ГАЛИЧИНИ. ЗНАКОВІ ПОДІЇ В ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ (1879 - 1894 рр.)

*Приходько Микола,
кандидат історичних наук,
докторант кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
Науковий консультант:
доктор історичних наук, професор
Журба Михайло
м. Київ*

Анотація. Висвітлюється знакові події в діяльності Польського педагогічного товариства, яке зіграло вагомий роль у формуванні системи освіти та розвитку педагогічної думки в Польщі наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Автор аналізує основні аспекти поточної роботи організації, проблемні питання які вирішувалися на Загальних Зборах організації та зафіксовані в Протоколах засідань, серед яких фінансові аспекти роботи, комунікація із владними структурами, особливості діяльності регіональних осередків.

Ключові слова: громадські організації, громадянське суспільство, самоорганізація населення, педагогіка, Австро-Угорщина.

Польське педагогічне товариство (Polskie Towarzystwo Pedagogiczne) було засноване в кінці ХІХ століття і відіграло важливу роль у розвитку освіти та педагогічної думки в Польщі. Його основна мета полягала в підтримці професійного розвитку вчителів, а також у підвищенні якості освіти в умовах політичних змін та національних утисків. Товариство займалося організацією курсів для вчителів, наукових конференцій та видавничою діяльністю, популяризуючи нові методики навчання, що ґрунтувалися на сучасних європейських педагогічних досягненнях.

Одним з ключових напрямків діяльності було забезпечення освітніх матеріалів, а також просвітницька діяльність серед польського населення, яке в той час перебувало під впливом кількох імперій. Польське педагогічне товариство працювало над створенням національної освітньої системи, яка відповідала б культурним і мовним особливостям поляків, водночас сприяючи

підготовці висококваліфікованих вчителів. Товариство також мало великий вплив на освітні реформи та формування національної самосвідомості.

В листі Товариства від 3 січня 1893 р. зазначалося, що 14 липня 1884 року товариством планувалося відзначити 25 річний ювілей організації. До програми святкування було запропоновано додати лекцію на тему виховання в народному дусі [1, с. 4]. Даний інформаційний фрагмент свідчить про важливість збереження пам'яті й традицій в організації. Святкування такої річниці підкреслювало історичну спадковість і тяглість діяльності товариства, що мало значення як для його членів, так і для громади загалом. Включення в програму лекції на тему виховання в народному дусі вказує на виховний напрямок діяльності організації, яка прагнула не лише до освітніх цілей, а й до формування національної свідомості. Планована тема лекції є показником того, що товариство прагнуло не лише до самозбереження, а й до розвитку суспільства через впровадження народних і національних ідеалів. Це демонструє місію товариства не лише як громадської організації, а й як інструмента культурного впливу, що поширював ідеї національної освіти та виховання.

В протоколі засідання від Комісії з люстрації фондів товариства від 23 березня 1894 р. обраній на Загальних Зборах організації від 21 березня 1894 року в Тернополі. На комісію було покладено обов'язки із перевірки касової книги, книги коротких кредитів, річних звітів організації [2, с. 15]. Протокол засідання свідчить про прагнення товариства до фінансової прозорості. Комісія, створена на Загальних зборах, мала перевірити касові книги, кредити та річні звіти. Це відображає організованість та відповідальність організації у фінансовому управлінні, характерну для тогочасних громадських інституцій.

Фінансовий звіт організації за 1893 рік демонструє її здатність ефективно керувати бюджетом, що свідчить про стабільне фінансове становище. При загальному доході в 21 343,73 злотих і витратах 20 388,83 злотих організація змогла отримати чистий прибуток у розмірі 954,54 злотих, що є важливим показником фінансової спроможності для громадської установи кінця ХІХ століття. Це може свідчити як про належний облік, так і про успішне залучення коштів. Водночас окремий фінансовий звіт видавництва часопису «Школа» демонструє певні труднощі. Витрати видавництва склали 8099,22 злотих, тоді як дохід – лише 7959,46 злотих, що призвело до збитків у 139,76 злотих [3, с. 16]. Такі втрати могли бути наслідком обмеженого попиту на видання, високих витрат на друк або недостатньої підтримки. Незважаючи на загальну прибутковість організації, ця ситуація з видавництвом вказує на необхідність реорганізації або додаткового фінансування для таких проєктів. Таким чином, організація показала фінансову стабільність, однак збитковість друкованого

видання підкреслює виклики, пов'язані з культурною діяльністю, що, ймовірно, залежала від підтримки членів організації чи сторонніх донорів. Це вказує на характерну для часу складність фінансування культурних ініціатив, які часто не мали самодостатнього прибутку.

В ухвалі Загальних Зборів від 30 квітня 1894 року, звертається до виконавчого органу Товариства – Головного Уряду із вимогою звернутися із петицією до Крайової шкільної ради із наступними пропозиціями: забезпечити школи дровами або вугіллям для опалення н зимовий період відповідно до державних норм. Причиною даного звернення було неналежне виконання даної статті закону з боку місцевих осередків Крайової Шкільної Ради. Окрім того як зазначалося у документі місцеві - осередки часто віддають запаси дров і вугілля місцевим поліціантам [4, с. 21]. Подібна ініціатива демонструє прагнення організації захищати інтереси навчальних закладів і гарантувати дотримання державних норм. Петиція підкреслює не лише проблему відсутності належного постачання шкіл паливом, але й вказує на неефективність або недбалість місцевих осередків Крайової шкільної ради, які не виконують відповідні положення закону. Особливо примітним є згадка про те, що запаси дров та вугілля нерідко передаються місцевим поліціантам, а не школам. Це вказує на можливі зловживання місцевих чиновників, які використовують ресурси, призначені для освітніх закладів, в інших цілях. Таке відхилення від закону може свідчити як про загальну проблематичність дотримання норм, так і про низький пріоритет, який місцеві адміністрації надають освітнім потребам. Вихід Товариства з такою ініціативою вказує на його активну соціальну позицію та роль як організації, яка не просто займається внутрішніми питаннями, але й намагається впливати на вирішення суспільних проблем. Ухвала також відображає розуміння важливості належних умов для навчання, що було актуальним питанням у контексті освіти другої половини ХІХ століття, особливо в зимові місяці, коли відсутність опалення могла серйозно впливати на якість освітнього процесу.

На засіданні від 7 травня 1894 року було озвучено заяву члена організації Яна Васунга щодо відміну обов'язку учителям із 25 річним стажем звітувати щодо тем на конференціях, аргументуючи це тим що це забирає багато зусиль і вчителям зі стажем не вистачає часу на подібні заходи [5, с. 38]. Дана заява свідчить про прагнення полегшити адміністративне навантаження на досвідчених педагогів. Це вказує на розуміння серед членів організації того, що досвідчені вчителі вже володіють необхідними знаннями та навичками і могли б використовувати свій час для безпосередньої роботи з учнями або інших професійних завдань, замість додаткової звітності. Пропозиція Васунга відображає тенденцію до більш гнучкого підходу у вимогах до вчителів із

великим стажем, визнаючи їхню кваліфікацію і дозволяючи зосередитись на головних завданнях. Це також підкреслює розуміння проблеми бюрократичної перевантаженості, яка була актуальною навіть у кінці XIX століття, і вказує на пошук балансування між формальними вимогами та ефективністю праці педагогів.

В протоколах засідання від 14 липня 1894 р. міститься інформація про витрати на видавництво. Так, редактор часопису товариства «Школа» отримує щомісяця 70 злотих на оплату праці коректора. Адміністратор видавництва організації отримує щомісячно 60 злотих [6, с. 45]. Це підкреслює важливість контролю якості текстів та підтримки професійного рівня публікацій. Це свідчить про прагнення забезпечити високу якість видання, де редагування та коректура були пріоритетними статтями витрат. Стабільна і висока заробітня плата адміністратора вказує на вагомому роль адміністративного управління, необхідного для налагодження видавничих процесів. Розподіл витрат показує, що товариство надавало значення не лише змістовному, але й організаційному забезпеченню видання, що було важливим для стабільного функціонування друкованого органу. Таке фінансування свідчить про систематичний підхід до роботи часопису та намагання забезпечити його стійкість, а також підкреслює увагу товариства до деталей у забезпеченні якості й організації видавничої діяльності.

Відділ у Сокалі нараховував в 1879 році 4 члени які платили по 2 злотих, 11 членів які сплачували по 1 злотому на рік, 17 членів які сплачували по 0,5 злотих та 11 членів які сплачували довільні внески [7, с. 1]. Такий розподіл внесків показує диференційований підхід до фінансової підтримки товариства, що дозволяло залучити до участі членів з різним рівнем матеріальних можливостей. Члени з вищими внесками, ймовірно, мали більший вплив чи статус у відділі, тоді як більш доступні внески по 0,5 злотих та довільні платежі забезпечували участь менш заможних осіб. Це сприяло розширенню соціальної бази товариства і відображало інклюзивність у залученні підтримки. Відділ у Сокалі, маючи такий фінансовий розподіл, показує, як товариство могло адаптуватися до різних соціальних умов і підтримувати свою діяльність навіть у менш заможних спільнотах.

Доходи регіонального осередку в Сокалі мали наступну конфігурацію: 42,41 злотих -готівкою, 39,50 злотих членських внесків за друге півріччя 1878 р. , 30 злотих -надзвичайні доходи, повернення позичок - 10 злотих, членські внески за перше півріччя 1879 р. - 3,75 злотих. Разом 125,66 злотих. Витрати: 80 злотих безповоротні позички, 21,06 злотих – переказ Головному Уряду організації за друге півріччя 1877 р. перше півріччя 1878 р., адміністрація за 2 півріччя 1878 р. – 2,73 злотих, Головному уряду переказ за 2 півріччя 1878 р. та

перше півріччя 1879 р. -10,94 злотих, витрати на бібліотеку в першому півріччі 1879 р. - 2,05 злотих. Разом 116,78 злотих [8, с. 3]. Фінансові дані регіонального осередку в Сокалі за 1878-1879 роки демонструють стабільність і активність організації. Загальні доходи становили 125,66 зл., серед яких 42,41 зл. готівкою свідчать про ліквідність, а членські внески в розмірі 43,25 зл. підтверджують підтримку з боку членів та стабільний фінансовий потік. Надзвичайні доходи в 30 зл. вказують на додаткові джерела фінансування, а повернення позичок у 10 зл. демонструє ефективність управління боргами.

Витрати склали 116,78 зл., з яких 80 зл. пішло на безповоротні позички, що є значною статтею і потенційним фінансовим ризиком. Перекази Головному Уряду на 31 зл. підтверджують дотримання фінансових зобов'язань, тоді як витрати на бібліотеку в 2,05 зл. свідчать про акцент на культурному розвитку. З прибутком у 8,88 зл. регіональний осередок демонструє розумне фінансове управління та активну діяльність у підтримці освітніх ініціатив.

На засіданні від 3 травня 1900 року було ухвалено Високим Сеймом виплату Педагогічному товариству 400 рублів на справи львівського відпочинкового табору та 400 рублів на покриття загальних витрат товариства [9, с. 6]. Виділення коштів на відпочинковий табір підкреслює значення організації не лише у навчальному процесі, а й у соціалізації учнів. Це також демонструє намагання забезпечити збалансований підхід до виховання, поєднуючи освіту з активним відпочинком, що могло позитивно вплинути на психологічний та фізичний розвиток дітей. Додаткові 400 рублів на покриття загальних витрат товариства свідчать про стабільність фінансової ситуації Педагогічного товариства і його здатність виконувати свої функції.

Таким чином, Польське педагогічне товариство відіграло значну роль у розвитку освіти та педагогічної думки в Польщі кінця XIX – початку XX століття. Діяльність цієї організації була спрямована не лише на вирішення актуальних освітніх питань, але й на побудову системних зв'язків із владними структурами та підтримку регіональних осередків, що свідчить про широке охоплення її роботи. Аналізуючи протоколи засідань, можна простежити ключові виклики, з якими стикалося товариство, такі як забезпечення фінансових ресурсів і узгодження питань з представниками влади. Ця робота була важливою для утвердження польської педагогічної думки, розвитку методик навчання та підготовки педагогічних кадрів, що стали основою для освітніх реформ у Польщі.

Список джерел та літератури

1. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 10. Стр. 4.
2. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 10. Стр. 15.
3. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр.10. Стр. 16.

4. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 10. Стр. 21.
5. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 10. Стр. 38.
6. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 10. Стр. 45.
7. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 13. Стр. 1.
8. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 13. Стр. 3.
9. ЦДІАЛ. Фонд 445. Оп. 1. Спр. 14. Стр. 6.

СТАН ЗДОРОВ'Я ВИХОВАНЦІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

*Бідун Юрій,
вчитель історії
Новосілівського академічного ліцею «Ерудит»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Візер Світлана
м. Київ*

Анотація. В статті подається загальний огляд стану здоров'я вихованців Київської духовної семінарії. Перелічено найчастіші хвороби, відслідковано основні тенденції захворюваності семінаристів, виявлено прогрес у покращенні здоров'я учнів та визначено причини, з якими він пов'язаний.

Ключові слова: православна церква, духовна освіта, духовна семінарія, священники, освітній процес, православне духовенство, здоров'я.

Протягом ХІХ – початку ХХ ст. одним з найвагоміших духовних закладів освіти на українських землях у складі Російської імперії була Київська духовна семінарія (далі – КДС). Тут готували нових священнослужителів. Навчання і виховання молодих священників, визначення їхньої ролі в суспільстві, вплив, який вони на нього здійснюють, – це питання, що залишаються важливими й сьогодні.

Православ'я в сучасній Україні не є монолітним. Нині між різними конфесіями йде потужна боротьба за вагомість та авторитетність в українському суспільстві. Не в останню чергу саме від вихованців духовних закладів православної освіти залежить, хто в ній переможе. Тому проблеми, що пов'язані з вихованням молодих священників, актуальні як ніколи.

Метою цієї наукової розвідки є дослідження стану здоров'я вихованців Київської духовної семінарії.

Навіть в період канікул (рос. «домового отпуска») в семінарському гуртожитку залишалися учні. Причиною цього були хвороби. Один з рапортів інспектора свідчить, що станом на 8 січня 1870 р. залишалось 88 вихованців в